

NEMZETI TÁRSALKODÓ.

Második félév.

Kolozsvár, Julius' Okén, 1841.

2. szám.

Tartalom: Erdélyi órák, (Somogyi Antal) 9. l. Hugo Napoleonról, (xxx.) 10. l. Közlemények. Sikeretlen ifjúi küzdelmek. — Protestáns papok szaporodása Francia-
honban, (T...k.) 16. l.

Erdélyi órák.

Zilahon és Nagyenyeden tapasztalám azt mit előbb már hallék, hogy sok erdélyi városban mielőtt a' toronyóra ütne a' nép egy harang meghuzása által figyelmeztetik. E' szokást olly népnél kivált, millyen a' magyar, melly ébren is alszik, nem találom rosznak. 'S midőn ezt helyesleném, eszembe ötlött: valljon a' közéletben mi harang ébreszthetné a' magyart? „A' sajtó“ úgy látszék első szemmel. De itt sok az akadály mivel küzdeni kell, például: népünk nagy része nem tud olvasni, 's melly rész tud is, annak ismét legnagyobb része nem olvas. Aztán iróink. Az egyik az úgynevezett intelligens massara akar hatni, 's feledi hogy e' massa is magyar, 's ír miként egy német tudóstudósan, de terjedelmesen, minden czinegét ágyúval löve, 's publicumát, mit ébreszteni kívánt, inkább altatja. A' másik hírlapokba ír, nem mondom untatólag, de úgy, miként könyvbe illenék. Vagynak kiknek az irás helyes alkalmazása lenne rendeltetésük, de kezeiket barátilag megszorítják, miért is nem ritkán a' legjobb mag a' rostában marad. E' felül számuk sem nagy. Más figyelemébresztő kell tehát nekünk, 's hála az égnek van is megyei rendszerünkben. És hogy Erdélyben is élnek 's hatnak vele czélszerűen, ismét Zilahon és Enyeden tapasztalám.

Elmondá egy vándor bajtársam a' közép-szolnoki gyűlésben milly helyeslést nyert a' vizszakapcsolás eszméje. Tudva van e' lapokból, hogy Alsó Fehér a' hongyülés megtartását azért is sürgeté, hogy úrbér dolgoztassék ki. Egye-

sülés és úrbér. Imé a' két sarkpont, mik körül jelenleg Erdélynek forognia kellene. Nem mondom, hogy azért egyéb mozgalom ki legyen zárva: miként nem mondhatom a' földnek, forogj tengelyeden 's ne haladj a' nagy égi körben, mit magasabb erők elejbed jeleltek.

Az egyesüles legnagyobb közös eszméje a' két testvér hazának, legszebb gondolata, 's mintegy önkénytelen jóslata Erdély legjelesb elméjinek, et quod mens sua sponte divinat, idem subiicit ratio haud fallax. Maga a' természet egybevonja azt, mi hasonnemü. 'S mit a' természet kíván, azt ajánlja a' bölcsesség is. Nunquam aliud natura, aliud sapientia dicit. — Milly nagy eredmények várható az egyesülésből. Mennyi kifejlődés már az egyesítés megtörténte előtti szakban. A' kölcsönös viszonyok egybehasonlítása által mennyi értelmi surlódás, azoknak kiegyenlítése által milly öszvesimulás 's ez által kifele milly erő 's tekintetöregbüles!

Belviszonyait tekintve Erdélynek az úrbér kétségkül az, mi a' nép túlnyomó, mondhatni legszamosb osztályát emelné, batárt szabva vagyoni állapota ingatagságának, kivált ha a' mindenütti tagosítással köttetnék egybe, mi, közbevetőleg legyen mondva, az ország productionalis erejét kétszeríté.

Vagynak kik az úrbér behozatalát azon szempontból ellenzik, mivel az úrbéri birtokat is a' földesúr kizárólagi tulajdonának tekintik, melyről szerintük rendelkezni nem szabad. Lássuk egy kissé valljon a' tény merőben úgy áll-e? Az 1458: 2. cikk azt tanusítja, hogy már azon időben is a' nemesség fölkelése a' haza vé-

delmének rendkívüli eszköze volt (miként most is az), a' rendszerinti védelem végett pedig a' királyi, 's főbirtokosi banderiumok állottak fel, melly utóbbiaknak alapja köztudomásra, a' jobbagyi telkek voltak. 'S innen magyarázható hogy a' jobbagyitelkek nem lévén kirekesztőleg földesuri, hanem egyszersmind az ország rendes védelmével járó terheknek alapjául szolgáló birtok, a' földesur meghatározott mennyiségű adózásoknál többet nem követelhetett. Az állandó katonaság béhozatalával e' részt változás csak a' névben történt, mert az urbéri telkek, mik azelőtt banderiumnak, most a' rendes katonaságnak ('s így is a' honvédelem terhének) alapjáivá alakultak. 'S ez okból miként régentén nem voltak, úgy most sem merőben a' földes urak birtokai, és a' földesurnak most úgy mint rég egyedül az urbéri adózásokhoz van tulajdon joga, mellyeknek bizonyos mértékét megszabni az urbér egyik feladata. De ennél megállni nem lehet. Az urbéri tartozások meghatározása mellett azoknak általános megváltása felől is szükséges gondoskodni. Mert nézetem szerint úgy lesz jó az urbér ha azt eszközölni, hogy az urbér szűnjék meg: miként az lenne a' legjobb financeminister, ki azt eszközölné, hogy ne kellen finance.

Azonban, midőn az urbér béhozatala után annak megszüntetését ohajtom, korántsem kívánom egyszersmind a' telekrendszert megsemmítetni. Sőt ajánlanám meghatározatni, hogy két teleknél többet öszvevásárolni, 's azt két résznél többre elosztani ne szabadjon. — E' rendelkezés olly kis birtoku számos néposztályt állítana elő, 's tartana fenn, melly birtokánál fogva másoktól független, nagy számánál fogva pedig vesztegethetlen leendvén, legerősb örje lenne a' szabadságnak. Valóban ha nem létezne még illy kisbirtoku rendszer, most kellene azt alapítani; de minthogy urbéri telkeinkben készen leljük, csak megóvnunk, 's a' hűbér terheitől felszabaditnunk kell azt. E' telekrendszer leend alkotmányunk egyik legnagyobb biztositéka: miként a' Grachusok hasonló eszméje fogta volna meg-

menteni a' római társulatot az egyeduraság jármától. 'S im ez egyik ok, melly nem annyira kívánja, mint parancsolja az urbéri viszonyok mielőbbi elrendezését.

Soraimat a' hitem nyilvánításával végzem, hogy miután a' megpendített két tárgyra nézve a' figyelmeztető megyei harang szólott, az óra nem sokára ütni fog.

Somogyi Antal.

Hugo Napoleonról.

(Vége.)

Itt a' szónok azon időkor részletes jellemzésébe ereszkedik, melly a' Lemercier ifúságának rámaul szolgált; ő hallgatóságától hosszadalmasságáért kér engedelmet, mi olvasóinktól kihagyásainkért kérünk.

„1793ban a' terrorismus derekán, az akkor még nagyon fiatal Lemercier nevezetes szorgalommal látogató a' convent üléseit. — — Legyünk igazságosok Uraim, azon rettenetes és fenséges dolgok iránt, mellyek át mentek az emberi mivelődés felett, 's a' mellyek nem térendenek többé vissza! Azt vélem gondviselés akaratára, hogy Frankhon sorsát mindig valami nagy intézze. A' régi királyok alatt egy elv volt az, a' birodalom alatt egy ember, a' fordulat alatt egy gyűlés. Egy gyűlés, melly összerontotta a' thront és megmentette külveszélytől az országot, a' melly bajt vívott a' királysággal mint Cromwell és bajt vívott a' világgal mint Hannibál, melly egyszerre egy egész nép 's egy külön ember lángeszével birt, szóval melly bűnmerészleteket vitt véghez és csudamiveket tett, mellyet utálhatunk, átkozhatunk, de a' mellyet bámulnunk kell.

Ismerjük meg mindazáltal, hogy ezen időben apadott az erkölcsi világosság és következőleg apadott az értelmi világosság is. — — 1793 nem ama' lángeszök által elszigetelt magas egyénségek kora volt. — — Az árnyékban ha-

gyott Sieyést és talán Dantont kivéve elsőrangú ember nem volt a' conventben, de voltak nagy szenvedélyek, nagy küzdelemek, nagy vilámlások, nagy rémképek. Ez, bizony elég volt, hogy a' népet, a' fatalis gyűlés félelmes nézőjét, megvakítsa. Tegyük hozzá, hogy ezen időszakban mindennap egy történeti nap volt, a' dolgok olly gyorsan haladtak, Európának és Frankhonnak, Párizsnak 's a' határszélnek, a' csatamezőnek 's a' városi térnek annyi kalandai valának, minden olly sebesen fejlett, hogy az események a' szónokszéken, úgy szólva a' beszédközben nőttek 's szédítve emelték a' szónokot.

Az emberek illy csudás egyesületei sokszor megigézték a' költőket, mint a' csörgőkigyó megigézi a' madarat. A' hosszú parlament lesegezte Milton figyelmét, mint a' convent vonzta Lemerciert. Mind kettő későbbre egy borus hősköltemény belsejét e' két pandaemonium némi kétes visszasugárzásával világíták. Cromwell éri az Elvesztett paradicsomban és 93 a' Panhypocrisiadeban. *) A' convent a' fiatal Lemerciernek a' látássá vált és egészen szeme elébe ösvült fordulat volt. Mindennap eljött, hogy lássa, a' mint bámulatosan kifejezé, miképp hányják ki a' törvényeket a' törvények oltalma alól. **) Mindennap eljött a' karzatra azon asszonyok közé, kiket a' historia tricoteuse-eknek nevez. Ezek ismerték, neki helyet tartottak. Csakhogy fiatalsága, öltözete lepcsessége, lelkindező figyelve, a' vitatkozások alatti szorongása, merő nézése, néha kiszalasztott elharapott szóztai, összevéve valami olly különöstekinteteket adtak, hogy eszeveszettnek hitték. Egykor szokásán kívül elkésvén, hallá, hogy egy asszony mondá a' másoknak: Ne ülj oda, az a' feleszü helye.

Négy évvel azután, 1797ben, a' feleszü, Frankhonnak Agamemnon adá.

— Agamemnon a' borzalom és könyörület, mit egyszersmind ébreszt, a' tragikai elem egyszerűsége, a' stylus fanyar komorsága színünk egyik legszebb szomorujátékává teszik.

* Lemercier munkája.

** Mettre les lois hors la loi.

Szemléltében érzi az ember, hogy azon időszak az, mellyben David az athenéi basreliefeknek szint, Talma szót és mozdulatot ad. Többet érez az időszaknál, az embert érzi benne. Sejti, hogy, a' költő szenvedett, midőn írta. — —

Igen is, azon korban, midőn az ember nem szenved, midőn alig ábrándoz, Lemercier szenvedett és teremtett. A' fiatal, a' homályba merült, azon tömegben, melly a' terrorismus alatt az eseményeket a' bakótól vezérelve látá az utcán átmenni, még észrevétlenül elvegyült, legbensőbb indulataiban sérték meg a' közviszályok. Ő a' XVI. Lajos hű alatt valója 's csaknem személyes szolgálja látá elhaladni a' januar. 21dikei bérkocsit; ő a' Lamballe assz. keresztfia látá elhaladni a' sept. 2dikai láncsákat; ő, a' Chénier Endre barátja, látá elhaladni a' thermidor 7dikei targonczát. E' szerint husz éves korában az atyja után neki legszentebb három személyben látá lefejeztetni isten után a' három leg-sugárzóbb dolgot: a' királyságot, a' szépséget, a' lángeszét.

Illy bényomások után a' gyöngéd és gyöngé elmék egész éltökben szomorúakká; a' magas és szilárd elmék komolyakká válnak, Lemercier tehát komolyan fogadá el az éltet. Thermidor 9dike Frankhonnak, azon új korszakot nyitá meg, melly minden forradalom második phasisa. Lemercier, miután látta a' társaságot feloszlatni, látá azt ujja alakulni. Világi 's irlalmi éltet folytata. — — Az Agamemnon sikerültével híressé levén ezen idő minden válogatott embereit felkeresé, 's ezek is őt. — — Már magasban állott, mintsem a' pártok elrekeszkedéseikbe ereszkedjék, egy polczon mindennel a' mi felső volt 's így egyszersmind barátja volt Davidnak, ki halálra ítélte és Delillenek, ki meg-siratta a' királyt. Így születék és fejlődnek ezen évek alatt Lemercierben annyi különböző természetű emberreli eszme-cseréből, az erkölcsök szemléletéből 's az egyének vizsgálatából, két ember — két szabad ember: a' független politikai ember 's az eredeti irodalmi ember.

Kicsinyvel ezen időszak előtt ismerkedék meg a' szerencse fiával, ki a' Directorium helyébe következő vala. Éltök néhány évig egy más

mellett folydogált; mind kettőé homályban. Egyike vagyon vesztett, másika szegény vala. Egyikének első szomorujátékát, egy tapulói próbát, másiknak első tettét, egy jakobinusi vállalatot veték szemére. Mind kettőjük hire egyzersmind gunynévvel kezdődött meg. *M. Mercier-Méléagre*, mondák, 's azon pillanatban: *le général Vendémiaire*. Különös törvény melly azt akarja, hogy Frankhonban a' nevetség minden felső emberbe bár egy parányi ideig belé akaszkojjék! Midőn *Beauharnais*-nének azon járt az esze, hogy a' *Barras* védenczét férjül vegye, *Lemercier*től kére tanácsot ezen egyenetlen házasság iránt. *Lemercier*, kit a' touloni fiatal álgyus sorsa érdekelt, javaslá. Az után, mind kettő, az írász és a' hadász, csaknem egyközűleg nőttek. Első diadalaikat egyszerre nyerték. *Lemercier* *Agamemnon*t *Arcole* évében, 's *Pintót* *Marengo* évében játszatá. Ismeretségök már *Marengo* előtt szoros volt. *Ophis* egyiptomi szomorujátékot a' *Chantereine* utczabeli salon látá olvastatni az egyiptomi hadsereg főtábornoka előtt; *Kléber* és *Desaix* egy zugba ülve hallgaták. A' consulság alatt az ismeretség barátsággá vált. *Malmaison*ban, az első consul, azon gyermeki vigszággal, melly sajátja az igazi nagy embereknek, bément éjjel véletlenül a' szobába, hol a' költő virasztott 's kedvét lelte gyertyáját kioltani, aztán bahotálva elszaladt. *Josephine* fülébe sugta volt *Lemercier*nek házassági tervét. Az első consul fülébe sugá császársági tervét. E' napon sejté *Lemercier*, hogy egy barátot vesz. Néki nem kellett úr. Egy illy emberrel egyenlőségről senki sem mood le örömet. A' költő kevélyen elvonult. Mondhatnók, hogy Frankhonban ő tegezte legutóljára *Napoleont*. XII. évben floreal 14dikén, azon napon, mellyen a' senatus a' nemzet választottának legelsőben adá a' császári címet: *Sire*, *Lemercier* egy emlékezetes levélben, őt még barátságosan *Bonaparténak* nevezé.

„Ez a' barátság, mellyet küzdésnek kelle követni, mindegyikök becsületére vált. A' költő nem vala méltatlan a' hadvezérhez. Ritka szép

adomány volt az a' *Lemercieré*. Ma midőn emléke bé van végezve, ma midőn ezen elmétől rakott épület megkapta a' gyászos béfejező követ, mellyet mindig isten keze tesz az ember munkájára, még több okunk van azt mondani mint valaha. Önök, *Uraim*, bizonyára nem várják tőlem, hogy lapról lapra fejtegessem azon mértékfeletti és sokszorozott munkát, melly mint a' *Voltaireé*, mindent: az odát, epistolát, mesét; dalt, parodiát, regényt, drámát, historiát, röpkeiratot, prosát és verset, fordítottat és leleményest, political oktatást, philosophiai oktatást, és irodalmi oktatást, béölel; kötetek és füzetek azon roppant halmazát, mellyet némi felséggel koronáz tíz költemény, tizenkét víg- és tizennégy szomorujáték; azon gazdag és szeszélyes ábrándu, néhol setétes, néhol fényesen világított épületet, mellynek ivezetei alatt, egy különös derengésben csudásan vegyitve jelenkednek a' regének, a' *Bibliának* és a' *historiának* minden nagyszerű emlékei, *Atrides*, *Ismaël*, az *ephraimi levita*, *Lycurgus*, *Camillus*, *Chlodwig*, *Nagy Károly*, *Balduin*, *Szent Lajos*, *VI. Károly*, *III. Richard*, *Richelieu*, *Bonaparte*, 's mindenek felett a' műhomlokzatára faragott e' négy jelképző oriási szobor: *Moyses*, *Alexander*, *Homerus* és *Newton*, az az: a' törvényhozás, a' háboru, a' költészet és a' tudomány. A' képletek és eszmék e' csoportja, melly a' költő elméjében volt 's a' mellyet ő bőkézzel rakott le irodalmunkban, ez a' csoport, *Uraim*, nagysággal teli. —

(Itt némi külön darabokat emleget a' szónok, de minthogy a' fordulati és császári időkben a' political 's hadi események lármája az irodalom halk szózatát alig engedék hozzánk jutni, mint ismeretlenek emlegetését kihagyjuk.)

A' bírálási jog, *Uraim*, első tekintetre, a' dicséreti jogból természetesen folyónak látszik. Az emberszeme — tőkély-e ez? vagy nyomorékság? — úgy van alkotva, hogy mindig, mindennek a' híanos oldalát keresi. *Boileau Moliéret* nem dicsérte megszorítás nélkül. *Becsületére-e Boileau*nak? Nem tudom, de úgy van.

Két száz harmincz éve hogy Fabricius János csillagász a' naphan; kétezer kétszáz éve hogy Zoilus nyelvész Homerusban foltokat talált. Úgy tetszik tehát, hogy az itteni szokás megsértése 's a' reám bizott nagy tekintetű emlék tisztelésének csökkenése nélkül vegyíthetnék némi szemrehányást dicséretem közé 's a' művészet érdekében tehetnék bizonyos kikötéseket. 'S én még sem teszem, Uraim, 's Önök is, meggondolva, hogy ha én, a' ki csak hű lehetek egész éltemben fennszóval kikiáltott meggyőződéseimhez, történetből némi megszorítást bellegetnék Lemerciert illetőleg, ez a' megszorítás talán főképp egy kényes és legfelsőbb pontra, azon feltételre, melly szerintem egyedül nyíttja ki az íróknak, vagy zárja bé előttök a' jövődő kapuját, t. i. a' stylusra lenne intézve; ez eszökbe jutván, Uraim, nem kétlem, hogy tartózkodásomat elértik 's hallgatásomat helyeslendik. Különben is, a' mit kezdetben mondtam, nem kell-e kivált' itt, ismételnem? ki vagyok én? Ki ruházott fel olly bonyolodott, és nehéz kérdések megfejtési igényével? Az a' bizonyosság, mit magamban érzeni hiszek, miért válnék kötelező tekintetté másnak? Csak az utókornak — 's ez is meggyőződéseim egyike — van eldöntő joga a' felsőbb adományuak megbírálására 's elítélésére. Csak az, mint a' ki az egész munkát egészében, egyarányában 's illő távolságában látja, mondhatja meg, hol hibáztak és döntheti el, hol buktak meg. Itt Önök színe előtt az utókor magasságos szerepe felvételére, egy nagy észnek szemrehányással vagy ócsárlással megszólítására vagy kitűnő korbelinek lenni, vagy magát annak hiinni kellene. Nem vagyok olly szerencsés; hogy ama' kiváltságot birjam, sem olly szerencsétlen, hogy azt követeljem.

'S aztán, Uraim, és mindig oda kell visszatérnünk, midőn Lemercierrel beszélünk, akármilyen nagy is irodalmi lény; jelleme talán még tökélyesb volt, mint adománya. Azon nap óta, mellyen kötelességének hívé az ellen; mit ő kormánynya vált igazság alanságnak tartott, küzdeni, feláldozá ezen küzdésnek vagyont, mit a'

fordulat után visszakapott 's mit a' birodalom tőle megint elvett, szabad idejét, nyugalma, azt a' külbizakodást, mi a' házi boldogságnak mintegy védőfala, és, bámulatos dolog egy költőben, még munkái sikerültét is. Soha költő az ő vig és szomorú játékeit hősből bátorssággal nem viaskodtatta. Úgy küldte darabjait a' censurára, mint katonáit egy tábornok a' rohanásra. Egy eltiltott drámát, közvetlenül más követe, mellynek ugyan azon sorsa lett. Megvala nekem, Uraim, az a' szomorú ujságvágyam, hogy az Agamemnon szerzőjének hírrel küzdése által okozott kárát számba vegyem. Akarják-e eredményét tudni? Nem számítom az Ephraim levitát, mellyet a' „Comité de Salut Public“ mint a' philosophiának ártót száműzött; a' fordulati Tartuffe-t, mellyet a' convent, mint a' köztársaságnak ellenségest száműzött; a' VI. Károly bódultságát, mellyet a' Restauratio, mint a' királyságot bántót, száműzött; nem veszem fel a' Vesztegetőt, mellyet, úgy mondják, 1823-ban a' testőrök kifütyöltek; csak a' császári censura tetteire szorítkozom, és imé mit találtam. Pintot játszották húsz ízben, aztán eltiltották; Colum bust játszották egyszer katonailag a' szúrnyok előtt, aztán eltiltották; Plautust játszották két ízben, aztán eltiltották; Nagy Károlyt megiltották; Camillust megiltották. Ezen a' főhatalomnak szégyenére, Lemerciernek becsületére való háboruban, tíz éven át, öt nagy dramát öltek meg Lemercier alatt.

Egy ideig Bonapartéhoz egyenesen intézett erőhatós szabadkozásokkal pörlött joga és gondolatai mellett. Egykor egy nagyon kényes és csak nem sértő vitaközben, az úr megáll 's hirtelen a' szókra fakad: Mi baja? egészen megveresedik. — Kegyed pedig egészen elhalványul, viszonzá kevélyen Lemercier, ez a' kettőnk modora midőn indulatba jövünk, én megveresedem, 's Kegyed elhalványul. Nem sokára a' császár látogatásától egészen megszűnt. Egykor csakugyan januariusban 1812-ben Na-

poleon szerencséji tetőpontján Ca millus a önkényes eltiltása után néhány héttel, olly pillanatában, midőn kétségbe esett, hogy mig a' birodalom tart, csak egy egy darabját is előadathassa, mint Institut tagja, a' Tuileriesbe kelte mennie. Napoleon mihelyt meglátta egyenesen neki ment: No's, Lemercier úr, mikor ad nekünk egy szép szomorú játékot? Lemercier keményen szembe fogá a' császárt, 's ez egy szóval felele: Nem sokára. Várokok! Rettenetes szó! Jósó szava inkább, mint költőé! Olly szó, melly 1812 elején mondva magában foglalá Moscaut, Waterloot, sz. Ilonát.

Csakugyan ezen hallgató és szigoru szivben nem vala kialuva minden rokon szenvű érzet Bonapárte iránt. Az utóbbi idők felé, a' kor inkább meggyújtotta, mint elfojtotta a' szikrát. Mult éven, csak nem e' tájon, egy szép majusi reggelen híre futamlék Párizsban, hogy Anglia, szégyelve valahára, mit tett Sz. Ilonán, visszaadja Frankhonnak a' Napoleon koporsóját. Lemercier, ki már egy hónap óta beteg volt, magához viteti a' hírlapot. A' hírlap valóban hirdeté hogy egy fregát ereszt vitótlát Sz. Ilonának. Az öreg költő, halványan, reszketve fel ül, szemében köny csillog, 's a' midőn olvasák neki, hogy „Bertrand tábornok megy ura, a' császár után. . . .“ — És én, felkiálta, hát ha elmennék a' barátom, az első consul után!

Nyolcz nappal azután, elment!

Szegény férjem! monda nekem tisztelt özvegye, midőn e' fájdalmas körülményeket beszélé: nem ment utána, hanem többet tett, mert hozzája ment.

Elfutók tekintetünkkel e' nemes éltet. Vegyük ki már a' belé foglalt okulmányt.

Lemercier azon ritka emberek egyike, kik az elmét megülepítik 's a' gondolkodást segítik e' fontos és szép feladat megfejtésében: Milly állásba helyezze magát az irodalom a' társasággal szemben, az időszakokhoz, a' népekhez és a' kormányokhoz képest.

Ma a' XIV. Lajos vén thronusa, a' gyü-

lések kormányzása, a' dicsőség kényurasága, háttartalan monarchia, zsarnoki respublica, katonai dictatura, mind ez elenyészett. — — Az idősb ág királyai már csak árnyékok, a' convent csak emlékezet, a' császár csak egy sír.

De a' beléjök foglalt eszmék életben maradtak. A' halál 's az eltorhulás csak arra szolgál hogy a' dolgok benső és lényeges értékét, azoknak mintegy lelkét kötelékeiből kibontsa. Az isten néha az eszméket bizonyos lett dolgokba 's bizonyos emberekbe rakja, mint illatszereket edényekbe. Midőn az edény felbukik, az illatszert elterjed.

Uraim, az idősb ág a' historiai hagyományt, a' convent a' fordulati széledést, Napoleon a' nemzetegységet foglalá magában. A' hagyománytól az állandóság, a' kiszélesedésből a' szabadság, az egységtől a' hatalom születik. Már pedig a' hagyomány, az egység 's a' kiszéledés, más szókkal az állandóság, a' hatalom 's a' szabadság, ez maga a' polgárisodás. A' gyök, törzsök 's a' levelek, ez az egész fa.

A' hagyomány, Uraim, nagyon fontos e' tartományra nézve. Frankhon nem gyarmat, miből erőszakkal nemzetet csináltak; Frankhon nem Amerika. Frankhon Európa kiegészítő része; a' multtól szint olly kevésbé válhat meg, mint földétől el nem szakadhat. Ezért véleményem szerint bámulatos ösztönnel — — alakító utolsó fordulatunk, egy ó családot, melly monarchiai és népszerű egyszersmind, melly historiájánál fogva a' multtal 's küldetésénél fogva a' jövővel teli, új dynastiává.

De ha fontos Frankhonnak a' hagyomány, a' szabadelmű kiszéledés nem kevésbé fontos neki. Az eszmék kiszéledése a' neki való mozgás. Ez ország a' hagyománytól fogva létez és a' kiszéledésnél fogva él. — — Frankhon ötven év, t. i. a' mi óta saját átalakítását elkezdve, minden elvénült társaságok megifjítását elkezdé, úgy látszik hogy törekvését 's idejét két egyenlő részre osztotta. Huszan öt évig fegyvereivel hatalmaskodott Európán, huszan öt év óta eszméivel hatalmaskodik, sajtójával a' népeket, könyveivel az elméket kormányozza.* Ha nincs kezében a' hódoltatás, ez a' há-

* Halljuk a' frankot!

boru általi uralom, kezében az indítványozás, ez a béke általi uralom, ő szerkeszti az egyetemi gondolkodás napi rendét. A' mit javasol, az egész emberiség egyszeribe vitatás alá veszi; a' mit elvégez, törvényül szolgál. — Tőle jönnek más népek minden nagylelkű szívdobogásai; azon rosztól jórai érezetlen átváltások, mellyek az emberek közt e' pillanatban folynak, 's a' mellyek az országokat erőszakos rázódásoktól megkímélik. Az okos és jövődőről aggódó nemzetek vén vérökbe a' frank eszmék hasznos lázát törekednek át folytatni, nem mint nyavalyát, hanem, engedjék e' kifejezést, mint egy tehénhímlőt, melly béoltja a' haladást és őv a' forradalmaktól. A' Frankhon anyagi határszélei talán pillantatnyira összeszorítottak; — mit árt? — ha a' congressusok, a' koalíciók 's a' reakciók építettek egy Frankországot, a' költők és írók alkottak egy mást. Látható határszélein kívül, vannak a' nagy nemzetnek láthatlan határszélei, mellyek csak ott végződnek, hol az emberi nem az ő nyelvét beszélni megszűn, az az a' polgárisodott világ korlátainál! —

Mint látják Uraim én nem vagyok a' csüggedők egyike. Engedjék e' gyöngeségemet, én a' hazámat bámulom 's koromat szeretem. Akármit mondjanak, én szint olly kevéssé hiszem Frankhon fokonténi gyengülését, mint az emberfajta folyvásti aprósodását. Úgy tetszik nem lehet az a' szándéka az Urnak, a' ki felváltólag Rómát az ő embernek 's Párizst az új embernek alkotta. Az örökös, azt vélem minden dologban látható úlj, szüntelen javítja az egyetemet választott népek példájával 's a' választott népeket a' választott értelmek munkájával. Igen is Uraim az ócsárlás és rágalom szellemének, ezen néző vaknak daczára én hiszek az emberiségben és bizom századomban; a' kétlés és szórásalhasogatás szellemének, ezen halló süketnek daczára hiszek istenben 's bizom gondviselésében.

Semmi tehát, semmi sem fajult el nálunk. Frankhon még mindig tartja a' szövétneket a' nemzeteknek! Ez a' korszak nagy, azt gondo-

lom 's — nekem, ki semmi vagyok, jogom van mondani is — nagy a' tudománynál, nagy a' műiparnál, nagy a' szónoklatnál, nagy a' költészet és művészetnél fogva. — A' nagy Goethe halála óta, a' német gondolkodás homályba vonult; a' Byron és Scott Walter haláluk óta az angol költészet kialutt; ez órában csak egy gyujtott és élő irodalom van az egyetemen, ez a' frank irodalom. — A' három földrész felszínén, mindenütt a' hol egy eszme sarjadzik, el van vetve egy frank könyv. Tisztelet tehát a' fiatal nemzedékek munkáinak! Az Önök közt ülő hatalmas írók, nemes költők, kitűnő mesterek kedvesen örömmel látják minden felé kikelni a' széphírű egyéneket a' gondolat örök mezején. —

De ne feledjék ezen fiatal hírkoszorusok, ezen szép adományuak, a' frank irodalom nagy hagyományának ezen folytatói, hogy: új idők új munkákat kívánnak. Az író kötelessége ma kisebb veszélylyel járó, mint másszor, de nem kevésbé magaságos. Nem kell többé a' királyságot a' vesztőhely ellen védeni, mint 93-ban, sem a' szabadságot az ajázótól menteni, mint 1810 ben; hanem kell a' polgárisodást terjeszteni. Nem szükség hogy fejét adja mint Chénier Endre, sem hogy művét feláldozza mint Lemercier; elég ha gondolkodását neki szenteli.

„Oda szentelni gondolkodását, — engedjék meg, hogy ismétellem itt innepélyesen azt a' mit mindenütt irtam, a' mi törekvéseim korlátolt arányában soha sem szűnt meg szabályom, törvényem, elvem, célom lenni; — gondolkodását az emberi társulhatóság szakadatlan fejlődésének szentelni, a' gyűlevézséget megvetni, a' népet szeretni, a' pártokban, ha szinte távolodva is néha tőlök, becsülni azon számtalan alakokat, mellyeket a' szabadság sokszerű és termékeny indítványozásának felvenni joga van; kimélni a' hatalomban, bár szükség esetében ellentállva is, azon némelylek szerint isteni, mások szerint emberi, mindenek szerint titkos és idves támaszpontot, melly nélkül minden társaság ingadoz; szembesíteni ottan ottan az em-

beri törvényeket a' keresztény törvényekkel 's a' bűnhődőseget az evangéliummal; segítni a' sajátót a' könyvvel mindig valahányszor a' század igazi értelmében dolgozik; biztatásait 's részvétét bőkézzel szórni azon még árnyékkal fedett nemzedékeken, mellyek még lég és ür hiával sinlenek 's a' kiket szenvedélyeikkel 's eszméikkel zenebonáson hallunk a' jövődő mély kapuiba ütközni; a' színház által a' sokaságfa nevetés és sírás között, a' képzelődés magas ábrándai között azon gyöngéd és átható felindulást ömlesztetni, melly a' nézők lelkét a' nő iránti könyörületben 's az aggastyán iránti tiszteletben olvaszja fel, a' természetbe a' mesterseget, mint isten tápláló nedvét hatoltatni; szóval az embereket a' gondolatnak fejkerei szelid sugározatásával polgárosítani, im ez ma, Uraim, a' költő küldetése, munkája és dicsősége.

A' mit a' magános költőről mondok, a' mit az elszigetelt íróról mondok, azt mondhatnám Önökről is, Uraim. Önöknek a' szivekre 's elmékre mérhetlen befolyásuk van. Önök azon szellemi hatalomnak, melly Luther óta régi helyből ki van mozdítva 's három egész századtól fogva megszünt kirekesztőleg az egyházé lenni, egyik fő középpontját teszik. A' jelen polgárisodásban két uradalom függ Önöktől, az értelmi uradalom 's az erkölcsi uradalom. Jutalmaik 's koszoruik nem állanak meg az adományoknál, hanem eljutnak az erényig. A' frank

academia örökös közösülésben van a' szemléldő elmékkal philosophusai, a' gyakorlati elmékkal historicusai, az ifúsággal, a' gondolkodókkal 's a' nőekkel költői, a' néppel a' nyelv által, mellyet alkot és igazítva állandósít. Önök az ország nagy testületei közé 's velök egy szintre helyezvék, hogy az ő működésüket ki egészítsék, hogy minden társasági árnyakba fényt sugározzanak 's a' gondolatot, ezen vékony 's úgy szólva lehelhető hatalmát eljuttassák oda, hová a' törvénykönyv, a' rideg és anyagi textus nem hathat. A' többi hatalmak a' nemzet külső életét biztosítják és szabályozzák, Önök a' belső életet kormányozzák; ők a' törvényt, Önök az erkölcsöket alkotják.

Azonban, Uraim, ne menjünk túl a' lehetön. Sem a' vallási kérdésekben, sem a' társasági kérdésekben, sem még a' politicalai kérdésekben is, az eldöntő megfejtés nincs senkinek adva. Az igazság tükre a' mai társaságok közepette szét tört. A' gondolkodó a' többnyire legcsudásb alakokra romlott darabokat, némellyeket sárral mocskoltakat, másokat, fájdalom, vérrel kenteket, öszve illetni törekszik. Jobban rosszabbul egybe állítani, 's bennök, néhány hézagot engedve, az egész igazságot feltalálni, arra elég egy bölcs. Össze forrasztani 's egységöket vissza adni, erre isten kellene. — —

xxx.

KÖZLEMÉNYEK.

Sikeretlen ifjui küzdelmek.

Ugy tetszik, a' mai ifjuság főleg két betegségben szenved, miknek egyike az első feltétezi: makacs túlbecsülése önmagának olly életkorban, midőn alig nőtki iskolai falak közül: ennek következtében az időnek elpazarlása haszon és gyümölestelen fáradozásra annak széles mezején, mit szépirodalomnak neveznek, 's majd egy nem kevésbbé sajnálandó elkedvetlenedés 's kétségbe süllyedés, melly keserű panaszokban és átko-

zódásokban tör ki „az igazságtalan“ társaság ellen, pedig ez nem oka, ha elszigorodott fiai álomképekkel vesződnek, midőn a' valóságban annyi a' teendő. —

Protestans papok szaporodása Franciaországban.

Az „Ami de la Religion“ című folyóirat szerint a' protestans papok száma Franciaországban 25 évek alatt két annyira nevedett. —

T . . . k.

☞ *A' N. Társalkodó* 150 számjában az *Oskolákról megkezdett cikk* a' közelebbi számban folytatatik. Szerk.

Nyomatott az erdélyi Híradó-intézet betűivel.